

KLASYKA MNIEJ ZNANA

Wacław Potocki

TRANSAKCJA
WOJNY
CHOCIMSKIEJ
FRAGMENTY

universitas

TRANSAKCJA
WOJNY CHOCIMSKIEJ

FRAGMENTY

K L A S Y K A   M N I E J   Z N A N A

Wacław Potocki

TRANSAKCJA
WOJNY CHOCIMSKIEJ.
FRAGMENTY

Kraków

© Copyright by Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków

ISBN 97883-242-1069-5
TAiWPN UNIVERSITAS

Projekt okładki i stron tytułowych
Ewa Gray

www.universitas.com.pl

TRANSAKCJA WOJNY CHOCIMSKIEJ

GDZIE

OSMAN CESARZ TURECKI WSZYTKIE PAŃSTW SWOICH
Z AFRYKI, Z AZYI I Z EUROPY NA POLAKI ZGROMADZIWSZY
SIŁY, ZA ŁASKĄ NAJWYŻSZEGO PANA, ROZTROPNOŚCIĄ
CZUŁYCH I OPATRZNYCH WODZÓW A DZIELNOŚCIĄ RYCER-
STWA POLSKIEGO, SPADŁ Z IMPREZY SVOJEJ I STRACIWSZY
STO TYSIĘCY LUDZI, CZĘŚĆ W POLU, CZĘŚĆ DO NASZYCH
SZTURMUJĄC, CZĘŚĆ WŁASNYCH BRONIAĆ OBOZÓW: STA-
REGO Z KORONĄ POLSKĄ POTWIERDZIWSZY PRZYMIE-
RZA, *IN GLORIUS* WRÓCIŁ DO KONSTANTYNOPOLA.
ROKU ZBAWIENNEGO 1621 STANĄWSZY POD CHOCIMEM
DNIA TRZECIEGO SEMPTEMB[RA], ODSZEDŁ DNIA DZIESIĄ-
TEGO OCTOB[RA].

Z RÓŻNYCH

JAKO MANUSKRYPTÓW I DIARYJUSZÓW, TAK Z RELA-
CYJ LUDZI STARYCH, KTÓRZY TAM BYLI PRAESENTES,
ZEBRANA, ALE OSOBLIWIE Z TRADYCJI JW. JM. PANA
JAKÓBA SOBIESKIEGO, OD STANU RYCERSKIEGO W TEJ
EKSPEDYCJI KOMISARZA A POTYM KASZTELANA KRA-
KOWSKIEGO, Z ŁACIŃSKIEGO NA POLSKIE DOSTA-
TECZNIE DLA NIEŚMIERTELNEJ NARODU POLSKIEGO
SŁAWY WIERSZEM PRZETŁOMACZONA.

ROKU PAŃSKIEGO 1670 DNIA DECEMBRA OSTATNIEGO.

WOJNY CHOCIMSKIEJ CZĘŚĆ PIERWSZA

- Wprzód, niżli sarmackiego Marsa krwawe dzieje
Potomnym wiekom muza na papier wyleje,
Niż durnego Turczyńa propozyt szkarady
Pisać pocznę w pamiętne Polakom przykłady
5 (Który z nimi zuchwale mir zrzuciwszy stary,
Chciał ich przykryć haraczem z Węgry i z Bułgary),
Boże! którego nieba, ziemie, morza chwałą,
Co tak mdłym piórem, jako władniesz groźną stałą,
Co się mścisz nad ostatnim domu tego węglem,
10 Gdzie kto usty przysięga sercem nieprzysięgłem –
Ciebie proszę, abyś to, co ku Twojej wdziece
W tym królestwie śmiertelne chcą wspominać ręce,
Szczęścić raczył; boć to jest dzieło Twej prawice:
Hardych tyranów dumy wywracać na nice,
15 Mieszać pysznych i z błotem górne równać myśli
Przez tych, którzy swą siłą od Ciebie zawiśli.
[.....]
Grzechy nasze, o Panie, za którymi w tropy
Na pierwszy świat chodziły ognie i potopy,
Dziś nie w wodzie dla tęcz, nie w ogniu z Gomożą,
Ale się w własnej swojej krwi czyszczą i piorą.
35 Krwią się myje, krwią poci ten świat jako w łaźni:
Wszędy pełno niezgody, pełno nieprzyjaźni,

Nawet miłość prywatna między ludźmi zgasła,
Wszystko z łakomstwem zazdrość nieszczęsna popasła.
Jeżelić kto co radzi, patrz na obie oczy,

- 40 Bo teraz każdy wodę na swe koło toczy;
Usty świadcząc ofiary, wywodzi cię w pole,
A niechętnym sercem żga i od siebie kole,
Byle cię jako zażąć albo cię mógł zażyć;
Póty termin przyjaźni, którą wyposażyć

- 45 Jeszcze trzeba; tym kształtem zmyje cię bez ługu;
Bo jeśli mu się słowa i upomnisz długu,
Za psa twoja uczynność, krew, przyjaźń, warunek!
A drugi, rychlej niż dług, weźmie basarunek.
Wyrzekł się świat szczerości, rzadko między braty

- 50 Znajdziesz ją rodzonymi, nikt nic bez prywaty
Nie robi i gdzie mu się praca nie nagrodzi,
Niech tonie, niech psy drażni, niech o kiju chodzi,
Bliźniemu nie usłuży, nie poradzi szczerze;
Cóż by go miał wykupić z pogańskiej obierze?

Wiek
złoty   Byłoć to, powiedają – i prawdę podobno,
Póki „moje” a „twoje” nie strzygło tak drobno
Ziemie, póki łakomstwo i przekłete żądze
Nie dały miejsca prętu, łanu, łokciu, siądze,
Miarą – sama potrzeba: gdy natury wedle,

- 60 Ani w odzieniu człowiek, w picu abo w jedle
Inszego na tym świecie szukał sobie bytu
Okrom przyrodzonego dla ciała dosytu;
Ziemia też dobrowolnie, bez ludzkiej ciemiegi,
Bez pługu, nie kąkole, chwasty i ostręgi,

- 65 Czyste zboża rodziła: co śnieć, co kostrzewa,
Nie znał człek, więc rok cały nie szczepione drzewa
Miody, soki, oliwy i rozkoszne figi
Dawały; owo żyli bez wszelkiej fatygi.

Takie wiemy Lacyjum z poetyckich liter,

- 70 Kiedy zegnał na ziemię Saturna Jupiter:
Toż nie dwaj, nie trzej, co dziś przykład bardzo rzadki,
Lecz wszytek rodzaj ludzki, jakby z jednej matki

- Wyszedł, tak go miłości jednoczyły pęta,
 Że wojny na się nigdy (tylko na zwierzęta
 75 Drapieżne) nie podnosił; każdy człek był bratem,
 Każdy bliźnim, nieprzyjaźń z niedźwiedziem kudłatem,
 Z wilkiem, lwem i tygrysem i co się na szkodę
 Bestyj łągnie; z tymi człek wieczną miał niezgodę,
 Którym do dzikiej dała natura postury
 80 Okropny ryk, kły, rogi, raci i pazury,
 Ptacy nosy i spony przy pierza lekkości,
 Skrzydle ma niema ryba, i zęby, i ości,
 Żądła gad jadowity, bazylipek z oka
 Śmiertelną śle zarazę, w nozdrzach jest u smoka.
 85 Wąż kąsa, a jeź kole, brzydki pająk truje,
 Tnie osa, mrówka, komor i biedna pchła uje;
 Nagi człowiek, bez broni, bez biegu, bez mocy,
 A wždy teraz ani lwi, ani się tak smocy
 Waśnią na się, jako on na swe własne plemię:
 90 Bestyje, ognie, wody, wiatry, nawet ziemie
 Stosuje, tu dowcipy, tu rozumy liczy,
 Gdy ludzi z świata gładzi, gdy bliźnich kaliczy!
 Jeszczeż pogaństwo, jeszcze, co pod Mahometem
 Z bydlęty za cielesnym dało się impetem,
 95 I pobożność, i prawo ostrą szablą mierza:
 Nie dziw, bo nie zna Boga i jego przymierza;
 Ale my, chrześcijanie, jako się sprawimy,
 Że stokroć bardziej sami z sobą się dławimy
 Niżli z Chiną Scytowie, niż Turcy a Persi,
 100 Pod jednym zabobonem żyjąc, którym piersi
 I serce bisurmańskie, choć ścierwy obrzeżą,
 Obewrzały nikczemną bydlęcą lubieżą.
- Apos-
trophe*   Pojżry, o wieczny Boże, których niegdy tęgiem
 Ujął gniew sprawiedliwy przez niebo popręgiem
 105 I wiecznieś malowaną zawiązał obręczą
 Swój arsenał, skąd grozy twe nad światem brzęczą,
 Pojżry, na tęczę, którą słońce Twej dobroci
 We krwi i w wodzie świętym rumieńcem stokroci,

- W tej krwi, którą toczyła niedołęga nasza,
 110 W tej wodzie, co twych sądów na ludzi przygasza.
 Przez tę krew, przez tę wodę, która jednym stokiem
 Lała się wytoczona Syna Twego bokiem,
 Proszą Cię chrześcijanie, Stwórco miłosierny,
 Zamkni krwi w Cię wierzących żalosne cysterny!
 115 Nie racz ich, nie racz, Panie, z twardym faraonem
 Za wielkie grzechy w Morzu zatapiać Czerwonem!
 Niech jej nie toczy srogi bisurmanin czopem,
 Nie racz świata drugi raz zatracać potopem!
 Ale niech nasze serca zwady i niesnaski
 120 Przeciw sobie wyrzuca, a dla Twojej łaski
 My, pod nowoprzymiernym którzy żyjem kluczem,
 Tobie krzywdy i swoje urazy poruczem.
 Ty pokarzesz, kto winien; za Twych ludzi zgodą
 Spuszczą rogi poganie, którymi nas bodą.
 125 I jeżeli nie wrócą, co naszą niesforą
 Wzięli, przynajmniej więcej już niechaj nie biorą!
 [. . . . .]
 Dygres Co za przyczyna wrzawy i onej turnieje,
 Co pokój tak stateczny, tak długi rozchwieje?
 Powiedz, Muzo, to mając pieśni swych prawidłem,
 420 Że i swoimże uszom pochlebstwo obrzydłem;
 Cnotę zaś, która samą sławą się nagrodzi,
 Przyznać w nieprzyjacielu i chwalić się godzi!
 Tobie tej czci przedwieczne życzyć chciały losy;
 Stąd twych Snopów, Zygmuncie, kwitnąć będą kłosa
 425 I tobie, Władysławie, boś tu za Ojczyznę
 Pierwszą pięknej młodości położył ćwiczyznę
 Z Osmanem, który na cię trzy sprowadził światy;
 Aleś ty sercem przeniósł równiennika laty.
 A jako was fortuna złączyła tym placem,
 430 Świat Kuryjacyjusa widziałby z Horacem,
 Gdyby sercu i ręce puścić chciało lejce
 Zdrowie: boś nie w obozie, ale był w aptece;
 Przytomność jednak twoja i twój namiot głuchy

- Serca dodawał i cnym żołnierzom potuchy.
- 435 Cóż gdybyś wsiadłszy na koń złotą klawą kinął!
Jak wiał, tak by był Osman i z swem wojskiem zginął.
- Tataro-
wie   Ordy naprzód tatarskie posiadłszy te kraje,
Gdzie przedtem Tauryka, dziś Krym i Nahaje,
Urywczy wiodąc żywot, o kobylem zdoju,
- 440 Ani chcą, ani mogą posiedzieć w pokoju;
Ani handlów prowadzą łodem albo wiosłem;
Ani się pospolitem parają rzemiosłem;
Ani ci wsi budują; ani wprzągłszy wołu,
Pługiem w ziemi ludzkiego szukają żywiołu.
- 445 Dom, talaga pleciona; strój, futro baranie;
Bankiet, żrebień; w bachmacie ukontentowanie;
Żon, co trzeba któremu; z niewolników, sługi.
W domu zabawa: derhy, uzdeczki, kańczugi.
Więc czego nie dostaje, jakby słusznem prawem,
- 450 Jeśli ukraść nie mogą, bojem biorą krwawem.
Ta przekłeta szarańcza tak się w Polskę wpasła,
Że dotąd tamta ściana nigdy nie wygasła,
Bo lada w dzień, w bok koniom włożywszy ostrogi,
Świeżym dymem, świeżemi kopcą ją pożogi.
- 455 Tak giną wsi i miasta, a za każdym razem
Sto tysięcy dusz weźmie, sto zgładzi żelazem.
O! jako barzo często kwiat koronnej młodzi
W pośród ziemi ojczystej w tej tonął powodzi,
A dziewczek krwie szlacheckiej – ciężki żal bez miary!
- 460 Pełne i dziś pogańskich przekupniów bazary;
Z niemowiątek zaś owych, z których bite szlaki
Za nimi, w kilku leciech widzimy poturnaki,
Którzy drogą krwie Pańskiej opłaceni ceną,
Sprosnego Mahometa uśpieni Syreną,
- 465 Onę myśl chrześcijańską jako paraliżem
Masłokiem zaraziwszy, świętym gardzą krzyżem,
Starszy z czoł chrześcijańskich charakterów cechy,
Krwia własną przez obrzezkę wpisani do Mechy.
Takieć w Polsce rabieży robiły i mordy